

La restauració del Crist de Casarilh

OBJECTE: Escultura policromada
DATA: Crist: segle XIII avançat
Creu: segle XIX. Policromia: 1865
TÈCNICA: Crist: tremp sobre fusta d'alba
Creu: fusta de pi
DIMENSIONS: Crist: 103 x 103 cm (abans de restaurar: 102 x 95 cm)
Creu: 120 x 160 cm.
LLOC: Museu dera Val d'Aran, Vielha. Núm. inv. 515
PROCEDÈNCIA: Església de Sant Tomàs, Casarilh (Val d'Aran)
NUMERO DE REGISTRE CRBMC: 10448
ANYS DE LA RESTAURACIÓ: 2007-2008
COORDINACIÓ: Josep Paret
CONSERVADORA RESTAURADORA: Maria José Gracia

L'any 2007, a petició del Museu dera Vielha i el Conselh Generau d'Aran, es fa una proposta inicial de conservació de la talla, que contemplava l'elaboració d'un estudi, i una intervenció de conservació, per tal de solucionar problemes puntuals de consolidació del suport i de fixació dels desprendiments de capa pictòrica. Seguint els criteris de mínima intervenció, la proposta consistia a mantenir els elements existents, restaurant-los i conservant-los. A priori, no es plantejava la possibilitat d'eliminar la creu ni la policromia de la talla, tot i no tractar-se d'elements originals.

Després de fer l'estudi i valorar els resultats obtinguts, es va considerar que calia proposar una modificació de la proposta d'intervenció. L'estudi va confirmar que la talla conservava una policromia que, si bé podia no ser l'original, sí que era més antiga i d'una qualitat molt superior a la repintada. En consens amb els responsables de l'obra es va decidir recuperar aquesta policromia.

Procés de conservació restauració

L'obra es va traslladar del Museu dera Val d'Aran, de Vielha, on es trobava, a les instal·lacions del Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya. Un cop allà, es van agafar mostres de la fusta i de diferents punts de la policromia per a la seva anàlisi.

S'han fet anàlisis amb diverses tècniques, que han permès obtenir un millor coneixement dels diferents materials constitutius de l'obra. Aquesta informació ha estat bàsica a l'hora d'establir el procediment i productes a utilitzar en la restauració, tot i que no han evitat la necessitat de fer proves de neteja per triar els més idonis.

Com a primer pas, es va separar la talla del Crist, de la creu en què se subjectava, ja que era d'una qualitat molt baixa i no corresponia a l'època, i, malgrat que s'ha conservat, un cop finalitzada la restauració no s'exposava amb el Crist. Seguidament, es van fer radiografies frontals i laterals de l'escultura, amb les quals es va confirmar que la talla està constituïda per un sol bloc de

solidació del suport de fusta, molt degradat per l'atac de xilòfags. S'ha injectat una resina acrílica Paraloid® B72 amb xilè al 4%. Les zones de suport perdudes s'han reomplert amb una massilla de dos components, Araldit® SV-427/HV-427. La reconstrucció s'ha fet un mil·límetre per sota del nivell original, per fer-la identificable i a la vegada no distorsionar la

Vista general del Crist abans i després de restaurar.

fusta, i que té claus als encaixos dels braços amb el tronc, concretament 8 claus al braç dret i 5 a l'esquerra.

La consolidació del suport ha estat un procés delicat. L'objectiu principal era donar consistència a l'encaix dels braços amb el tronc i, alhora, eliminar tots els elements afegits al llarg dels anys. L'obra va ser mutilada, possiblement per solucionar alguna deficiència estructural. Es va retallar part de les espatlles, essent eliminada una de les trenes del cabell. També es va tallar el braç esquerre, escurçant-lo respecte del dret, així com la seva espiga original.

Els braços i els seus encaixos amb el cos són habitualment les zones que presenten més problemes en aquest tipus de peces. En el cas del Crist de Casarilh, aquests problemes estructurals devien aparèixer ja al poc temps de la seva execució, donat que alguns dels claus que subjectaven els braços, i que han estat eliminats, són del segle XVI. Bàsicament, s'han extret claus de dos èpoques diferents: tres del segle XVI i nou del segle XIX. Aquests últims d'unes dimensions considerables: 9 cm de longitud.

Un cop eliminats tots els elements externs s'han intervingut els elements originals. El primer pas ha estat la con-

visió general de la peça.

No s'ha reconstruït, en canvi, la trena que falta tant a l'esquerra com a la dreta de les espatlles.

Paral·lelament al procés de consolidació s'ha fet la neteja, tant de la repintada, com, posteriorment, de la policromia recuperada.

El procés d'eliminació de la repintada ha estat llarg, minuciós i delicat. La fragilitat de la policromia original, la lleugeresa de les capes i la tècnica emprada, tant en la policromia original com en la repintada han condicionat l'actuació.

L'anàlisi ha estat una eina fonamental a l'hora d'afrontar aquest treball. Les estratigrafies van permetre entendre la seqüència de les diferents capes i dels materials que les constituïen, i van ajudar a triar els productes més adequats per eliminar-los.

El procés d'eliminació de la repintada s'ha fet amb l'ajut d'una lupa binocular, i ha estat necessari combinar la neteja mecànica i la química.

El fet que, tant la repintada com la policromia original fossin un tremp, ha complicat les tasques de neteja, ja que els diferents productes que eliminaven la capa de repintada actuaven també sobre l'original.

Finalment, el treball d'eliminació s'ha fet amb la següent combinació de productes:

- 1- Aplicació d'un gel de clorur de metilè.
- 2- Retirada d'aquest gel mecànicament, a punta de bisturí.
- 3- *White spirit* amb isopropanol 3:1
- 4- Retirada mecànica a punta de bisturí.

Puntualment, en alguna zona, la combinació *white spirit* amb isopropanol ha estat substituïda per acetona amb isopropanol o acetona amb alcohol benzílic.

Aquest procés s'ha repetit tants cops com ha estat necessari fins aconseguir la retirada completa de la repintada.

El cas de la corona ha estat una mica diferent. S'havia repintat amb la prèvia aplicació d'una capa de preparació de color blanc, que contenia sulfat de bari, i que la feia extremadament dura. El gel de clorur de metilè servia únicament per enretirar la falsa colradura i la plata, però no per a aquesta preparació. Donat el gruix de la capa, no es va trobar cap producte que l'eliminés totalment, motiu pel qual aquesta es va retirar de forma mecànica.

Un cop retirada la repintada, es plantejava actuar sobre la capa pictòrica original i restes d'altres intervencions anteriors.

El crist havia estat repintat dins d'una actuació de *restauració*, és a dir, s'havia fet per amagar deficiències i brutícia. La brutícia consistia bàsicament en una acumulació de pols i sutge, que donava a l'obra un aspecte grisós, i que s'acumulava en forma de crosta negra a la zona superior de les extremitats. Per a la eliminació de la crosta negra, volem recalcar el fet que ha estat fonamental la col·laboració de la química del CRBMC.

La composició química de la crosta és la mateixa que la de la capa pictòrica i, per tant, qualsevol producte que actuava i permetia retirar-la, actuava també sobre la policromia. A més, la crosta era massa dura per ser retirada a punta de bisturí, ja que en el procés es malmetia l'original. Finalment, la solució es va trobar en la combinació de salina sintètica i el gelíficant agar-agar.

D'aquesta manera, i per mitja d'una gelatina, s'aporta la humitat necessària per estovar, però controlant la penetració. Es van fer proves tant amb la gelatina en fred com en calent, i variant els temps d'exposició. Es van obtenir bons resultats en ambdós casos, però en l'aplicació en calent el resultat era millor. La crosta s'estovava més ràpidament i en un espai de temps més breu, i al mateix temps la

gelatina s'adaptava millor a la superfície donat que no era rígida, com succeïa en l'aplicació en fred.

Un cop estovada la capa de sutge, aquesta es retirava amb bisturí. Les aplicacions es van haver de repetir diverses vegades.

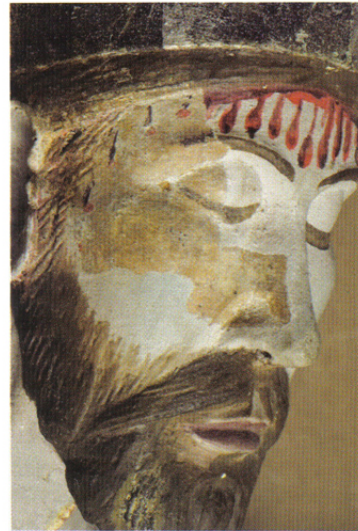
En zones molt puntuals es va optar per mantenir part de la crosta negra, ja que l'intent de retirar-la totalment posava en perill la capa pictòrica.

A nivell de presentació final, seguint el criteri de mínima intervenció, s'ha optat per una presentació arqueològica, i només s'han reintegrat cromàticament amb pigments i vernís de retoc les zones dels braços amb volums reconstruïts amb Araldit® SV-427/HV-427.

S'ha tret l'empelt de la corona i també la creu, la qual ha estat substituïda per un nou suport: una creu de metacrilat feta per l'empresa Croquis.

La talla del Crist de Casarilh és una peça del segle XIII d'una gran qualitat. La restauració que s'ha fet permet recuperar-la quant a policromia i volums.

Considerem que la intervenció estava àmpliament justificada: en primer lloc, per la pròpia importància de la peça; en segon lloc, pel fet que la policromia original es conservava en un percentatge molt elevat i perquè tenia una qualitat molt superior a la repintada, i en tercer lloc, pel fet que en la intervenció que s'havia de fer per solucionar els problemes estructurals, la repintada ja es veia afectada.

Detall de dues de les proves de neteja.

Aquesta actuació ha estat un exemple de la importància que té un treball multidisciplinari. Per la seva complexitat, la restauració no hagués estat possible sense la col·laboració de tot un equip professional que ha compartit esforços i coneixements.

El fet de compartir i contrastar la informació ha estat decisiu a l'hora d'establir criteris i decidir materials. Volem expressar el nostre sincer agraïment a totes les persones que ho han fet possible.

MARIA JOSÉ GRACIA

A l'esquerra: Elements extrets dels encaixos dels braços amb el tronc.
A baix: Radiografia en la qual es poden veure els claus.

rescat

Butlletí del Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya

Daniel Solé
Subdirector General
de Museus

Presentació

Sumari

El CRBMC, la nau insígnia de la conservació restauració de Catalunya

El patrimoni cultural a Catalunya i a Europa és fonamental per entendre el que som i el que volem ser, i, en aquest sentit, la conservació, la documentació, l'estudi i la difusió d'aquest patrimoni són imprescindibles.

Malauradament, hi ha una dicotomia irresoluble a l'hora de fer això possible, i és que el patrimoni cultural és infinit i els recursos econòmics actuals són finits, i a curt termini encara ho seran més. Malgrat això, els avenços en la conservació i restauració del patrimoni cultural a Europa han estat significatius.

El Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya (CRBMC) vol liderar i articular les polítiques de conservació restauració de Catalunya i, malgrat que encara ens queda un gran camí per fer, ja hi ha alguns senyals significatius de la col·laboració entre els diferents centres capdavaners del país per fer això possible.

Entre les actuacions que fa el CRBMC *in situ*, per exemple, l'any 2008 es van presentar les pintures murals romàniques de l'església de Sant Vicenç d'Estamariu, un cop descobertes i restaurades. Aquestes pintures del segle XII representen un dels darrers descobriments més importants en pintura mural romànica, i una de les delícies pictòriques que podem trobar en el seu

Foto: Cristina Aguilera, CRBMC

Núm. 17 / octubre 2009

Presentació

**Taula del Pare Etern del
Museu de Mataró.
Redescoberta d'una obra
renaixentista**

**Restauració del Crist
de Casarilh**

**Restauració del conjunt
paleontològic dels jaciments
de la Cova del Rinoceront i
les Terrasses dels Canyars**

**Muntatge i restauració del
retaule gòtic de pedra poli-
cromada de sant Iscle
i santa Victòria**

**Aplicació de la tècnica
d'imatge ATR-FTIR a
l'anàlisi de materials de
béns patrimonials**

Notícies

Comentaris de llibres

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura
i Mitjans de Comunicació